

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРОТИДІЇ ВТЯГНЕННЮ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО СУПРОТИВУ ОДНОМУ З ПРОЯВІВ ЗЛОЧИННОСТІ

Проаналізовано поняття протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність як цивілізаційного супротиву зростанню злочинності загалом і вказаному злочину зокрема. Аргументовано доцільність вживання терміна «протидія» на означення системи цивілізаційно-правових зусиль, спрямованих на недопущення вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного із втягненням у нього неповнолітнього, й адекватну реакцію у разі його вчинення. З урахуванням новітньої сутності злочинності запропоновано авторське бачення поняття протидії їй щодо досліджуваного злочину.

Ключові слова: протидія злочинності, протистояння, цивілізаційний супротив злочинності, недопущення кримінального правопорушення.

Постановка проблеми. Успіх держави залежить від самоідентичності її громадян із певною цивілізацією, рівня її внутрішньої та зовнішньої безпеки, формування правових інститутів. Рівень самоорганізації та внутрішньої захищеності громадянського суспільства можна проаналізувати через стан протидії деструктивним явищам на шляху становлення його як організації «добробуту та щастя», що є запорукою успіху існування нації та створеної нею правової, безпечної держави. Одним із деструктивних явищ «існування» суспільства є злочинність як атипізація суспільних відносин. Тому ефективна протидія цьому явищу можлива завдяки функціонуванню державних інститутів в «особі» правоохоронних органів, що покликані захищати частину природних прав особи, делегованих нею державі внаслідок конституційного компромісного договору. Отже, згуманізувалася нижня межа поведінки людини щодо захисту своїх натуральних прав із відходом від природно-варварського інстинкту виживання та самозбереження. Однак нині простежуємо тезу, що «ворог розуміє лише мову сили», і напевно це беззаперечно. Проте протидія – це не тотожність війні чи боротьбі, в ній немає переможця і переможеного, а мовлячи про протидію злочинності, розуміємо, що це лише комплекс цивілізаційно-правових засобів уповільнення темпів її зростання і доведення до рівня так званої соціальної «прийнятності і терпимості». Така протидія може

бути результативною за умови належної організації діяльності поліції з протидії злочинності за всіма її напрямками, зокрема і щодо втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, а також у разі з'ясування поняття та змісту такої протидії за допомогою теоретиків для ліпшої її організації практиками. Тому поряд із баченням науковців об'єднати всі міжгалузеві зусилля для напрацювання єдиної теорії та концепції протидії злочинності вбачається за необхідне і розробляти концепції такої протидії за окремими видами злочинів. Вказана проблематика загалом і визначає актуальність нашого аналізу.

Стан дослідження. Сучасний вид реагування держави та суспільства на виклик злочинності, а саме протидію їй у різних аспектах осмислювали та досліджували такі науковці, як П. П. Андрушко, Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, Л. М. Давиденко, І. М. Даньшин, Е. А. Дідоренко, А. І. Долгова, А. П. Закалюк, В. П. Захаров, В. С. Зеленецький, А. Ф. Зелінський, О. М. Костенко, В. М. Куц, О. М. Литвинов, В. Л. Ортинський, В. В. Шендрик, О. О. Юхно та ін. Незважаючи на вказані дослідження, продовжується активна дискусія щодо формування сучасного концептуального підходу в означенні процесу протистояння злочинності уніфікованим терміном. Актуальним і затребуваним є й визначення такого протистояння конкретним видом злочинів.

Метою статті є з'ясування поняття, сутності та змісту протидії такому прояву злочинності, як втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Виклад основних положень. На сучасному етапі розвитку правових доктрин серед науковців практично немає заперечень і сумнівів щодо означення процесу протистояння держави та суспільства злочинності саме терміном «протидія», крім того, спостерігаємо процес формування окремої «теорії протидії злочинності». Досліджуючи політико-кримінологічну теорію протидії злочинності, Ю. В. Орлов зазначив, що нагальною стає потреба у міжгалузевому, міжсистемному упорядкуванні наявних знань, їх синхронізації, адаптації до суспільних запитів у вирішенні комплексних завдань, таких, наприклад, як ефективна протидія злочинності [1, с. 12–13]. Економія сил і примусу кримінально-правового характеру, а також високий рівень правопорядку в державі забезпечується завдяки результативній протидії злочинності. Отже, це один із інструментів, що повинен формувати правовий простір не лише як філософську категорію, але й як об'єктивну дійсність. Зміст, напрями, форми, засоби та інші якісно-кількісні ознаки такої протидії визначаються змістом і суттю злочинності.

Розглядаючи цивілізаційний супротив злочинності загалом та досліджуваному нами злочину зокрема, зазначимо, що поряд із правовими він ґрунтується на таких категоріях, як культура, ціннісні орієнтації, світоглядні орієнтації, ментальність та інші, які разом із своїми засобами стримують деструктивний вплив кримінальної субкультури. Такий процес і систему заходів, що його забезпечують, допустимо означати як протидію злочинності. Що стосується протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність, то під нею розуміємо протидію одній із форм злочинності, яка повинна ґрунтуватися на загальних принципах протидії злочинності, проте із урахуванням специфічних її детермінант, котрі пов'язані з особливістю вказаного злочину.

Якщо розглядати семантику деяких термінів, що використовуються різними науковцями як синоніми поряд із терміном «протидія», то однозначно констатується нетотожність явищ, які вони повинні окреслювати, що підтверджує низка дослідників у цій сфері. Тому різні правові школи та науковці намагаються уніфікувати це поняття і не вживати таких не відповідних означень цього об'єктивного явища, як, наприклад, «боротьба зі злочинністю», «запобігання злочинності», «вплив на злочинність», «подолання злочинності», «викорінення злочинності», ототожнюючи їх саме із «протидією злочинності». В іншому разі, це все виглядає порушенням комунікативних форм юриспруденції, що часто штучно створюється для збільшення понятійного апарату, внесення нових дискусій і неоправданих теорій.

Тому протидія, розглядувана у згаданому розумінні, – це явище, яке приховує багатоаспектний зміст діяльності держави та суспільства, що проявляється у різних формах, способах, проводиться на різних рівнях та у різних напрямках із застосуванням широкого спектра заходів і засобів протистояння злочинним проявам. Усі ці складові та детермінанти протидії і стають предметами окремих досліджень, а подекуди замінюються поняттям, що не об'єднує їх в одне ціле та не окреслює зміст того, що необхідно визначити ним, через що і спостерігається неправильний синонімізм термінології.

Спробуємо розглянути поняття, ознаки, суть, зміст та інші детермінанти протидії злочинності крізь призму нашої проблематики.

У тлумачному словнику «протидія» подається як дія, що спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй. «Протидіяти» означає спрямовувати дію проти кого-, чого-небудь, діяти всупереч комусь, чомусь; спрямовуватися проти іншої дії [2, с. 1173]. Водночас протидія не передбачає абсолютного результату – обов'язкової чиєїсь перемоги чи поразки. Протидія в цьому значенні – триваючий та систематичний супротив злочинним проявам.

О. О. Юхно, аналізуючи понятійний апарат протидії злочинності та гадуючи її кримінологічний аспект, підкреслює, що дії щодо таких чинників злочинності, як їх виявлення, послаблення, нейтралізація тощо, навряд чи семантично адекватно відповідають сутності поняття «супротив». Отже, термін «протидія» може бути використано для позначення загального впливу на злочинність у широкому розумінні [3, с. 166]. Тому не допустимо присвоєння терміна «протидія» однією з юридичних наук і аналізу його у вузькому значенні.

В. М. Куц вважає, що протидія злочинності – це складне соціально-правове явище та поняття про нього, в якому відображається теорія і практика специфічної соціально-управлінської діяльності та суспільних і приватних ініціатив, а також кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на перешкоджання вчиненню кримінальних правопорушень та реагування на їх учинення [4].

Інші науковці протидію злочинності розуміють як особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який становить різноманітна за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів й інших можливостей ефективного впливу на злочинність із метою зниження інтенсивності процесів її детермінації на всіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до певного рівня [5, с. 176].

Проте, розглядаючи протидію втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність через призму суб'єкт-суб'єктних відносин, варто зауважити, що її зусилля повинні бути спрямовані не лише на явище-об'єкт, суспільні відносини, а й на особу-суб'єкт, який схильний учинити його, а це – специфічна «ціль» протидії зі своїми психологічними та кримінологічними параметрами, що неможливо не враховувати під час протистояння деструкції у поведінці таких суб'єктів у ході організації і тактики протидії злочинному прояву. Адже злочинність уособлюється через конкретного суб'єкта чи їх сукупність, сама собою вона абстракція, при визначенні поняття якої, зазвичай, усе зводиться до суто статистичного її бачення. Тому, щоб зусилля протидії їй не виглядали абстрактними як боротьба Дона Кіхота з вітряками, вважаємо варто приділяти більше уваги протидії чи управлінню не якомусь соціальному об'єкту, а реалізатору злочинного наміру, його конкретним діям усіма наявними соціально-правовими й тактичними засобами і заходами на всіх рівнях.

Так, О. А. Шевченко вважає, що протидія злочинності здійснюється на загальносоціальному та спеціальному рівнях. Водночас

автор наголошує, що протидія злочинності за характером є правоохоронною діяльністю [6]. Проте, очевидно, що загальносоціальна протидія втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність здійснюється й за участю громадянського суспільства в особі правосвідомих громадян як носіїв антикримінальної ментальності. Тому поділяємо думку А. В. Кумейка про те, що найбільший обсяг повноважень у сфері протидії злочинності мають саме правоохоронні органи. Але водночас дослідник визначає поняття «система суб'єктів протидії злочинності», якими можуть бути всі юридичні та фізичні особи, котрі не порушують законодавство та права людини, а цілеспрямовано здійснюють профілактику, запобігання та припинення протиправних діянь [7, с. 8–9].

Є. О. Гладкова слушно вважає, що система заходів і засобів протидії втягненню дітей до незаконної дитячої праці, у злочинну та іншу антигромадську діяльність характеризується доволі істотними особливостями. Одна з них полягає в тому, що система протидії повинна здійснюватися планомірно та чітко, за допомогою скоординованих дій різноманітних уповноважених на те суб'єктів, а саме органами, що займаються навчанням, вихованням та ресоціалізацією дітей (загальноосвітні, професійно-технічні, позашкільні навчальні заклади) правоохоронними органами, спеціалізованими кримінально-виховними установами, а також представниками громадськості [8, с. 97].

Розроблення ефективних заходів протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність має на меті поліпшення соціально-правового захисту дітей усіх категорій, вирішення проблеми безпритульності, бездоглядності, що є передумовою конфлікту підлітків із законом, створення належних умов для соціалізації дітей шляхом реалізації їх основоположних прав, зниження рівня правопорушень за участі дітей.

Тому, очевидно, що протидія втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність охоплює декілька сфер суспільних відносин, зміст яких і формують її поняття. До таких сфер можна, зокрема, віднести: загальну організацію протидії злочинним посяганням, що спрямовані на залучення дітей до злочинної діяльності (реєстрація, облік злочинів цієї категорії та осіб, які їх учинили чи готували таке вчинення; аналіз стану кримінальної активності цього виду; прогнозування та планування шляхом висунення стратегічних завдань такої протидії; координація взаємодії між суб'єктами, на яких покладено повноваження щодо протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність під час реалізації відповідних планів і програм; контроль та оцінка результату реалізації програм); безпосередньо правоохоронна діяльність як реалізація правоохоронних чи правозастосовних функцій від простих

громадян чи їх об'єднань до державних органів; попередження злочинного наміру щодо втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність чи адекватне реагування на його реалізацію з метою відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів.

У цих сферах наявний невід'ємний принцип наступальності у діяльності оперативних підрозділів кримінальної поліції. Реалізація цього принципу в протидії залученню підлітків у злочинну діяльність можлива завдяки якійсій взаємодії оперативного підрозділу з іншими суб'єктами, наявності об'ємної об'єктивної інформації про «кримінальний об'єкт» (що можливо завдяки залученню активної агентурної мережі), а також наявності інформації про «шкідливий суб'єкт» впливу, зокрема за наявності відповідних спеціальних обліків як автоматизованих баз даних, про необхідність створення яких автор вказував у одній із статей [9].

Тому з приводу протиправних актів поведінки осіб з втягнення дітей у злочинну діяльність та випереджувального супротиву їм, а також документування оперативними підрозділами кримінальної поліції фактів втягнення, виникають специфічні відносини з суб'єкт-об'єктивним характером, на відміну від загальносоціальної та спеціально-кримінологічної протидії, адже рівноправність сторін у таких специфічних відносинах складно визнати, з одного боку, егоїстичний носій кримінальної субкультури, для якого норми моралі та співіснування у цивілізаційному суспільстві мають абстрактний характер, а з іншого – оперативний підрозділ із правовою негласною низкою обмежень прав таких суб'єктів, для якого це не просто виклик і реальність, а загроза існуванню правового громадянського суспільства.

Звідси і випливають ознаки протидії злочинним проявам, які виокремлюють науковці та які характеризують протидію досліджуваному нами злочину зокрема, а також формують її поняття. Вони визначають такі ознаки протидії: 1) це діяльність державних органів, інститутів громадянського суспільства, організацій та фізичних осіб у межах їх повноважень, спрямована проти злочинних посягань; 2) метою протидії є мінімізація і (або) ліквідація наслідків злочинної діяльності; 3) може провадитися і за допомогою ранньої (профілактичної) запобіжної діяльності щодо виявлення і подальшого усунення причин протиправних (злочинних) учинків, і за допомогою боротьби, метою якої є виявлення, запобігання, припинення, розкриття та розслідування злочинів [10, с. 173].

Вважаємо за доцільне визначити ще таку ознаку як «результат протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність» – створення соціально безпечного середовища та підняття рівня правопорядку

в державі, а також адекватний морально-правовий розвиток дітей як регенерації суспільства та таку ознаку, як «рівень соціальної терпимості злочинності», під якою розуміємо створення балансу прав, свобод і законних інтересів між усіма учасниками суспільних відносин, за якого кримінальними правопорушеннями цього виду завдаватиметься мінімальна шкода.

О. М. Бандурка й О. М. Литвинов підкреслюють, що об'єктом протидії злочинності є відносини, що формуються в державі, суспільстві та між окремими громадянами із приводу появи і функціонування злочинності, а отже, предметом протидії є ті елементи, без яких вона не може існувати й функціонувати, тобто саме з ними борються, їм намагаються запобігти, протистояти [10, с. 174]. Трансформуючи такий погляд на нашу проблему, розуміємо, що предметом протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність є процес втягнення підлітків у різні форми злочинної діяльності (враховуючи способи, засоби, місця й інші складові, що є характеристикою розгляданого злочину), соціальні й економічні детермінанти, що йому сприяють, кримінологічні та психологічні складові й аспекти поведінки «втягувачів», а також неповнолітніх осіб, яких залучають до вчинення злочинів.

Розглядаючи зміст поняття протидії злочинності, О. М. Бандурка та Л. М. Давиденко зазначили, що вона охоплює і боротьбу зі злочинністю, і боротьбу в аспекті запобігання їй [11, с. 86].

Існує думка, що профілактика, запобігання та припинення є елементами однієї системи. Водночас *профілактика* – цілеспрямована діяльність із виявлення та усунення причин і умов конкретних злочинів; *запобігання* – недопущення реалізації замислених злочинів шляхом устанавлення осіб, що намагаються їх учинити, а також вжиття до них необхідних заходів; *припинення* – перешкоджання продовженню розпочатого злочину та доведенню його до кінця. У цьому сенсі профілактика, запобігання і припинення є своєрідним містком між боротьбою зі злочинністю у класичному її розумінні (як результату інтеграції дій із розкриття, розслідування, профілактики злочинів, виправлення засуджених) тощо і правоохоронною діяльністю. Науковці стверджують, що профілактика, запобігання і припинення злочинів функціонально навіть ближчі до правоохоронної діяльності, оскільки стосуються таких стадій механізму злочинної поведінки, як прийняття рішення про вчинення злочину, його планування, підготовка і виконання рішення. Отже, виокремлення стадій запобігання, припинення, профілактики дуже важливе щодо запобігання саме злочинам [10, с. 170–171].

В. М. Куц зазначає, що кожен із трьох рівнів або видів протидії злочинності характеризується наявністю відносно автономного, але однотипного механізму її здійснення, структура якого на всіх трьох рівнях становить зміст протидії злочинності загалом [4, с. 106].

Тому спробуємо розглянути елементи, що становлять зміст протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність. Очевидно дедалі частіше поняття «запобігання», «попередження», «профілактика», «припинення», «реагування» різні дослідники розглядають як напрями, засоби, стадії чи етапи протидії злочинності загалом або окремим злочинам. Отже, виглядає, що у разі протидії злочинності загалом вони можуть мати практично синонімічний характер, проте в одиничному випадку мають радше індивідуальний характер і становлять зміст протидії.

Протидія втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність через свою природу становить певну систему взаємопов'язаних елементів циклічного типу, кожен із яких має своє функціональне призначення і загалом є складовою механізму, що здійснює супротив функціонуванню цього виду злочинності, а також детермінантам, що призводять до існування деструктивних форм поведінки у виді розглядуваних злочинів та атипового мислення у виді злочинного замислу та готування до їх учинення. Тому, оперативно-тактичний характер протидії, її опережувальне покликання, виходить зі змісту як самого злочинного задуму так і з конкретних дій щодо його реалізації. Все це і зумовлює існування етапів протидії таким явищам із застосуванням конкретних засобів.

Зауважимо, що система протидії втягненню дітей до незаконної дитячої праці у злочинну та іншу антигромадську діяльність повинна розглядатися не тільки як узгоджена діяльність суб'єктів протидії, але й містити різноманітні форми профілактики, заходи попереджувального впливу [8, с. 97].

Так, наприклад, Я. Ю. Кондратьєв розглядає профілактику, попередження, припинення та розкриття злочинів як стадії, етапи, що становлять зміст головного напрямку боротьби – запобігання злочинам [12].

Підтримуємо подібний погляд і В. М. Куца щодо змісту протидії злочинності у виді напрямів, що зі своїми засобами становлять єдину систему. Він виокремлює два такі напрями протидії злочинності, як запобігання потенційним кримінальним правопорушенням (запобігання злочинності) та правове реагування на вчинені кримінальні правопорушення. Він вважає, що поняттям «запобігання» охоплюється сукупність трьох засобів, перший з яких, профілактика, спрямовується

на першу складову злочинності – причини й умови вчинення кримінального правопорушення; другий, попередження, спрямований на другу складову злочинності – схильність людей до вчинення кримінальних правопорушень; третій, припинення, блокує створення умов для вчинення правопорушення, тобто готування до його вчинення (ст. 14 КК України). Але саме запобігання як комплекс вказаних засобів є складовою ширшого явища і відповідного поняття «протидія злочинності» [4, с. 106–108].

Запобігання злочинним посяганням на неповнолітніх та втягненню їх у злочинну діяльність є складним комплексом заходів з усунення або нейтралізації конкретних криміногенних чинників, що спричиняють ці злочини, фонових явищ, що є середовищем для виникнення злочинних посягань на дітей, а також виправлення й перевиховання осіб, які вчинили злочин. Ця робота є цілеспрямованою, планованою діяльністю, що має правову регламентацію і повинна виконуватися відповідно до норм закону, знань у галузі психології та педагогіки. Профілактичні заходи застосовуються з метою зміни і соціальних умов існування осіб, і особистісних якостей суб'єкта [13, с. 149].

У тлумачному словнику «запобігати» означає «не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане» [2, с. 414]. «Заздалегідь» ж тлумачиться як «за якийсь час до чого-небудь, наперед» [2, с. 392], а «відвертати», в переносному значенні – «викликати бажання, намір відмовитися від чогось, не робити чого-небудь» [2, с. 392]. Отже, запобігти злочину означає не допустити правопорушення, викликавши в особи намір відмовитися від його вчинення, ще до початку реалізації злочинного умислу. Тому, очевидно, що такий ефект можливо досягнути за допомогою певних «заходів» (сукупність дій або засобів для досягнення, здійснення чого-небудь [2, с. 433]), у нашому випадку це заходи «профілактики» – «запобігають, відвертають щось» [14, с. 827], попередження – «застереження проти чого-небудь» [2, с. 1054], а також припинення початку реалізації злочинного наміру (готування до злочину чи інших його стадій) – «змушувати кого-небудь перестати робити щось» [2, с. 1126]. Адже з тлумачення профілактики вона покликана запобігати щось, тобто є інструментом якогось загального процесу чогось конкретнішого, а не синонімом чи процесом запобігання. Профілактика радше є синонімом до попередження, проте щодо протидії злочинності вона виступає зовнішнім захистом членів суспільства та відносин між ними, у той час коли попередження як застереження більший вплив має на осіб, які мають злочинні наміри, зокрема і через існування та дію закону про кримінальну відповідальність. Припинення ж межує з реагуванням на вчинений злочин.

Низка протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність повинна мати оперативно-тактичний, негласний характер для забезпечення результату такої протидії. Так, у п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень [15].

Тому, очевидно, що запобігання – це широкий комплекс, що містить різні можливості супротиву, який охоплює засоби та заходи профілактики, попередження та припинення і злочинного наміру, і його реалізації, що й є змістом протидії розглядуваного злочину. А саме запобігання виступає напрямом протидії злочинності як системного явища.

Розглядаючи *профілактику* втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність як елемент запобігання в оперативно-розшуковій площині, розуміємо, що вона має специфічний негласний характер, що відрізняється від відкритих методів публічної превенції. В. І. Василичук вважає, що між профілактикою злочинів загалом і оперативно-розшуковою профілактикою зокрема є низка певних відмінностей. Сутність оперативно-розшукової профілактики полягає в дослідженні тих її внутрішніх, закономірних, стійких і суттєвих властивостей, які визначають її природу та призначення. Як наголошує автор, здійснення оперативно-розшукової профілактики потребує застосування знань з галузей кримінології та педагогіки, вміння прогнозувати розвиток криміногенної ситуації й індивідуальної злочинної поведінки [16, с. 134]. На нашу думку, оперативно-тактичними, педагогічними та психологічними прийомами пронизані й інші форми запобігання і виступають допоміжними інструментами у вирішенні конфлікту евентуального злочинця із законом. Отже, *профілактика* як перший початковий засіб (форма) запобігання полягає у виявленні причин та умов суб'єктивного й об'єктивного характеру, що сприяють учиненню злочинів, пов'язаних із втягненням у них неповнолітніх, а також вжиття заходів для їх усунення або нейтралізації. Коли застосування профілактики виявилось несвоєчасним або неефективним, і у потенційного злочинця виникає злочинний умисел, завданням для правоохоронців постає необхідність виявити таких осіб, використовуючи зокрема й оперативно-розшукові можливості та попередити такі наміри до початку

злочинного посягання (враховуючи і готування). Під час реалізації *попередження* як проміжного етапу запобіжної діяльності, прослідковується безпосередній контакт та вплив оперативних працівників на потенційного суб'єкта злочину, які водночас застосовують переконання й інші психологічні та педагогічні прийоми для доведення ірраціональності такого діяння.

Загальне попередження спрямоване на усунення можливості втягнення неповнолітніх у злочинну й іншу антигромадську діяльність. Заходи загального попередження орієнтовані на всіх громадян. До них можна віднести інформування населення через засоби масової інформації про юридичну відповідальність за здійснення на неповнолітніх криміналізуючого впливу, а також за їх втягнення у злочинну й іншу антигромадську діяльність, здійснення правового виховання населення, правової агітації; проведення віктимологічної профілактики серед неповнолітніх, надання консультативної допомоги неповнолітнім та їх батькам тощо. Заходи індивідуального попередження реалізуються системою державних органів (спеціальними суб'єктами) у межах виконання ними завдань щодо попередження злочинності серед неповнолітніх. Індивідуальне попередження втягнення неповнолітніх у злочинну й іншу антигромадську діяльність починається з виявлення осіб, які потребують попереджувального впливу [17, с. 216–217]. Якщо чинники, стимулюючі злочинний умисел, через певні обставини не вдалося ліквідувати й особа розпочала його реалізацію (зокрема і готування із метою залучення неповнолітнього до злочинної діяльності), єдиним варіантом відвернення негативних наслідків і для об'єкта посягання, і для потенційного правопорушника є своєчасне, контрольоване *припинення* вчинення злочину виключно на початкових його стадіях, що є крайнім етапом запобігання. Безуспішне припинення злочинного діяння безумовно призводить до застосування заходів кримінального примусу у виді реагування процесуально уповноважених органів й свідчить про неефективну діяльність щодо протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність.

Процес же реагування на вчинений злочин становить самостійну систему заходів, які застосовуються у певній послідовності й є частиною протидії. Початковим елементом такої системи найчастіше визначають «виявлення» злочину.

С. Г. Міщенко зауважує, що, по-перше, виявленням доцільно охоплювати і так зване розкриття злочину, тобто встановлення суб'єкта його вчинення; по-друге, виявленню підлягає не лише вчинений злочин, а й каране готування до нього та замах на його вчинення;

по-третє, у сфері власне кримінальної юстиції мають залишатися лише процесуально унормовані засоби виявлення злочину. Наступним комплексом заходів реагування на вчинення злочину є притягнення до кримінальної відповідальності. Водночас «притягнення» є процесом збирання доказів винуватості суб'єкта у вчиненні злочину [18, с. 10].

Незважаючи на таке трактування правового реагування, погоджуємося з думкою В. М. Куца про те, що зазначений процес без належних на те підстав часто ототожнюють з притягненням до кримінальної відповідальності. Помилковість такого уявлення, по-перше, полягає в тому, що притягнення є лише початком застосування кримінальної відповідальності, першим її етапом, після чого слідують покладення відповідальності судом і реалізація вказаної відповідальності існуючою системою відбування покарання. По-друге, реагування на кримінальне правопорушення можливе й без застосування кримінальної відповідальності, зокрема, у випадках так званого звільнення від неї [5, с. 110].

Висновки. З огляду на викладене, формулюючи поняття протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність як прояву злочинності, вважаємо, що під нею можна розуміти комплекс цивілізаційно-правових засобів впливу на носіїв деструктивних форм поведінки та відносини, які виникають у зв'язку з їхньою злочинною діяльністю, що проявляється у систематичному, триваючому супротиві державних органів і громадянського суспільства із застосуванням різних суспільно-правових механізмів і можливостей, спрямованих на недопущення вчинення кримінальних правопорушень із втягненням у них неповнолітніх і реагування на їх учинення, що здійснюється з метою уповільнення темпів зростання злочинності загалом та доведення її до рівня «соціальної терпимості».

Отже, сутність протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність як конкретного прояву злочинності полягає в здійсненні суспільно-державної діяльності з протистояння деструктивним формам поведінки окремих членів суспільства та детермінантам, що її породжують, спрямована на локалізацію рівня злочинності до «соціально-терпимої», метою якої є створення соціально безпечного середовища та підняття рівня правопорядку в державі, а також адекватний морально-правовий розвиток дітей як регенерації суспільства. Зміст ж її становлять запобігання правопорушенням та реагування на них – два взаємофункціонуючі напрями кримінально-правової стратегії протидії злочинності, які складаються із сукупності заходів, спрямованих

на окремі групи та конкретних осіб із метою дискредитації їх злочинної діяльності.

1. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія / Ю. В. Орлов. – Х.: Діса плюс, 2016. – 656 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

3. Юхно О. О. Визначення, понятійний апарат і сутність протидії злочинності в Україні / О. О. Юхно // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2016. – № 2 (13). – С. 163–172.

4. Куц В. М. Протидія злочинності: сутність і зміст / В. М. Куц // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 4 (12). – С. 103–112 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/12-2016/kuts.pdf>.

5. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Х.: Право, 2014. – 440 с.

6. Шевченко О. А. Запобігання злочинам як один із пріоритетних напрямів протидії злочинності / О. А. Шевченко // Право і суспільство. – 2012. – № 3. – С. 194–197 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_3_42.

7. Кумейко А. В. Адміністративно-правовий статус служби безпеки України у системі суб'єктів протидії злочинності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / А. В. Кумейко; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2016. – 20 с.

8. Гладкова Є. О. Заходи протидії органів внутрішніх справ України втягненню дітей до незаконної дитячої праці, у злочинну та іншу антигромадську діяльність / Є. О. Гладкова // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 97–101 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_19.pdf

9. Поляк С. П. Правові основи діяльності оперативних підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України з протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність / С. П. Поляк // Форум права: електрон. наук. фахове вид. – 2017. – № 2. – С. 87–94 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_2_16

10. Бандурка О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов // Вісник Кримінологічної асоціації України: зб. наук. праць; редкол. О. М. Бандурка (голов. ред.) та ін. – Х.: ХНУВС, 2015. – № 2 (10). – 300 с.

11. Бандурка А. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография / А. М. Бандурка, Л. М. Давиденко. – Х.: Основа, 2003. – 368 с.

12. Кондратьев Я. Ю. Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції: монографія / Я. Ю. Кондратьев. – К., 2004. – 444 с.

13. Однолько І. Запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність / І. Однолько // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 4 (12). – С. 146–154 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/12-2016/odnolko.pdf>

14. Новий тлумачний словник української мови: у чотирьох томах. – К.: Аконіт, 2001. – Т. 3. – 927 с.

15. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/page>

16. Василичук В. І. Понятійно-категоріальний апарат оперативно-розшукової профілактики злочинів у сфері економіки / В. І. Василичук // Науковий вісник НАВС. – 2013. – № 1. – С. 128–137.

17. Поволоцька С. Г. Організаційно-правові основи попередження втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність / С. Г. Поволоцька // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2008. – № 4. – С. 212–222.

18. Міщенко С. Г. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / С. Г. Міщенко. – К., 2011. – 19 с.

Поляк С. П. Понятие и сущность противодействия втягиванию несовершеннолетних в преступную деятельность как цивилизационного сопротивления одному из проявлений преступности

Проанализировано понятие противодействия втягиванию несовершеннолетних в преступную деятельность как цивилизационного сопротивления росту преступности в целом и указанному преступлению в частности. Аргументирована целесообразность применения термина «противодействие» на обозначение системы цивилизационно-правовых усилий, направленных на недопущение совершения уголовного правонарушения, сопряженного с втягиванием в него несовершеннолетнего, и адекватную реакцию в случае его совершения. С учетом новой сущности преступности предложено авторское видение понятия противодействия ей в части исследуемого преступления.

Ключевые слова: *противодействие преступности, противостояние, цивилизационное сопротивление преступности, недопущение уголовного преступления.*

Poliak S. P. The concept and the essence of counteracting juveniles' involvement in criminal activity as a civilizational opposition to crime manifestations

The concept of counteracting juveniles' involvement in criminal activity as a civilizational opposition to the growth of criminality in general and the specified crime in particular is analyzed in the article. The expediency of using the term «counteraction» as a system of civilizational and legal efforts aimed at preventing the commission of criminal offenses by juveniles and an adequate reaction in case of their commission is proved. Taking into account the newest essence of crime and

its manifestations, the author suggests his understanding of the concept of counteraction in the part of the investigated crime. The essential features of the indicated activity as the state and civil society opposition to the destructive forms of behavior of certain members of society with the purpose of minimization and liquidation of the consequences of their criminal activity are determined, as well as the scientific positions of particular scientists are considered. It has been established that specific relations with the subject-object character in contrast to the general-social and special-criminological counteraction arise in relation to illegal acts of persons' behavior on the involvement of children in criminal activity and reporting such facts by operative units of criminal police. An attempt has been made to reveal the content of the notion of counteraction to crime through the prism of the problem under study, during which it has been stated that it represents a system of interrelated elements of a hierarchical type, each of which has its functional purpose and in general acts as an integral part of the mechanism, which opposes to the crime functioning, to certain types of crimes, as well as determinants that lead to their existence. Based on the analysis of scientific opinions, it has been emphasized that combating crime has two main areas, such as prevention and reaction. Prevention as a complex of means of prevention and termination is a component of a wider phenomenon and the corresponding notion of «counteraction to crime».

Key words: *counteraction to crime, opposition, civilizational opposition to crime, prevention of criminal offense, prevention, termination, reaction.*

Стаття надійшла 23 серпня 2017 р.